

การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเรียนรู้ความทุกข์ที่เกิดจากความรัก
ของผู้คนในวัยต่าง ๆ ในปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

AN ANALYTICAL STUDY OF LEARNING ABOUT SUFFERING
CAUSED BY LOVE AMONG PEOPLE OF DIFFERENT AGES IN
PIYAVAGGA THE DHAMMAPADA COMMENTARY

พระมหาธนชัย อตถวโร (ผมทอง)^๑

Phramaha Thanachai Atthāvāro (Phomtong)

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม^๒

Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร^๓

Orachorn Kraichackra

Received: May 15, 2025

Revised: May 17, 2025

Accepted: June 9, 2025

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา
โครงสร้าง และเนื้อหาของปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ๒) เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้ความ

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย Master of Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, โทรศัพท์ ๐๖๒ ๙๙๖๒๔๘๙

^๒ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย Master of Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

^๓ โรงพยาบาลสำโรงการแพทย์, Email : webinfo@samrong-hosp.com โทรศัพท์ : ๐๒
๓๖๑ ๑๑๑๑

ทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ๓) เพื่อเสนอแนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวทางของปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาธรรมบททั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ตลอดจนตำรา หนังสือ และงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องความรักและความทุกข์

ผลการวิจัยพบว่า ปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นวรรคหนึ่งในธรรมบทอรรถกถาที่พระพุทโธษาจารย์ได้รจนาไว้ มีเรื่องเกี่ยวข้องกับความรักจำนวน ๙ เรื่อง ซึ่งสามารถจำแนกตามวัยของผู้เกี่ยวข้องได้เป็น ๔ วัย ได้แก่ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา โดยแต่ละเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดจากความรักในลักษณะต่าง ๆ เช่น การพลัดพราก การยึดมั่นถือมั่น และความไม่สมหวังในความรัก แนวทางการป้องกันความทุกข์จากความรักที่ปรากฏในปิยวรรคมีความเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้คนในสังคมไทย ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักเมตตา การส่งเสริมการควบคุมตนเองในวัยรุ่น การศึกษาธรรมะเพื่อพิจารณาความรักในวัยผู้ใหญ่ และการเจริญสติพิจารณาความเป็นธรรมตาของการพลัดพรากในวัยชรา แนวทางเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจในสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : ความรัก, ปิยวรรค, อรรถกถาธรรมบท, วัยต่าง ๆ, ความทุกข์

Abstract

In this research article, three objectives were purposely made: 1) to study the background, structure, and content of the Piyavagga in the Dhammapada Commentary, 2) to analyze the learning about suffering caused by love among people of different ages in the Piyavagga in the Dhammapada Commentary, and 3) to propose guidelines for preventing suffering caused by love among people of different ages in contemporary Thai society based on the principles found in the Piyavagga in the Dhammapada Commentary. This research employs a documentary research methodology done by studying primary and secondary sources, Tipiṭaka and the Dhammapada Commentary from both Pāli and Thai

languages including academic texts, scholarly books, and relevant research studies concerning love and suffering.

The research findings reveal that the Piyavagga in the Dhammapada Commentary, composed by the Indian scholar Buddhaghosa, contains nine stories related to love. These stories can be categorized according to four stages of life: childhood, adolescence, adulthood, and old age. Each story reflects various forms of suffering caused by love, such as separation, attachment, and unfulfilled desire. The study identifies age-appropriate approaches to preventing suffering from love as presented in the Piyavagga. These include nurturing children with loving-kindness, fostering self-discipline among adolescents, encouraging adults to study and apply Dhamma teachings concerning love, and promoting mindfulness and contemplation on the nature of separation among the elderly. These guidelines can be applied to support psychological well-being in society in a practical and meaningful way.

Keywords: love, Piyavargga, Dhammapada Commentary, ages, suffering

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้นิยามคำว่า ความรัก ไว้เป็น ๒ อย่าง คือ ๑) ความรักที่บริสุทธิ์ เป็นความรักที่เป็นคุณ ประกอบด้วยความจริงใจ มุ่งหวังความสุขความเจริญให้ เป็นความรักที่เป็นกลางและเสมอหน้ากันอย่างไม่มีขอบเขตประมาณในบุคคลและสัตว์ทั้งหลาย คิดรู้สึกสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นสัตว์อื่นให้พ้นจากความทุกข์^๔ ที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เมตตาการุณยธรรม เป็นทั้งหลักธรรมและกรรมฐานในทางพระพุทธศาสนาในหมวดพรหมวิหาร

^๔ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, อัมพโรวาท ตติยภาค ประมวลพระธรรมเทศนา พระโอวาท พระสัมโมทนียกถา พระคติดธรรม สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, ๒๕๖๒), หน้า ๑๐๙.

หรืออัปมัญญา^๕ ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการครองรักที่ดำเนินไปบนเส้นทางของความไม่มีทุกข์เป็นผลกระทบสืบเนื่องตามมา ๒) ความรักที่เจือด้วยความใคร่กำหนดยินดีพอใจความหลงและความยึดมั่นถือมั่น เป็นความรักที่เป็นโทษ ทำให้ผู้รักหลงยึดติดอยู่กับรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ในตัวบุคคลและสัตว์ทั้งหลาย และทำให้ติดข้องอยู่ในอัมมารมณเฑียรที่เกิดขึ้นกระทบจิตใจ เมื่อความรักจางคลายก็ทำให้รู้สึกเบื่อหน่าย ออยากแสวงหาคนรักและสัตว์ที่รักอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด^๖

ในปิยวรรค ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักอยู่ ๙ เรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแต่ละเรื่องก็จะแสดงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรักในบริบทที่แตกต่างกันออกไป แต่ท้ายที่สุดแล้วก็มุ่งแสดงถึงโทษของความรักซึ่งเกิดขึ้นเพราะจะต้องสูญเสียหรือจะต้องพลัดพรากจากบุคคลและสิ่งอันเป็นที่รักไปอย่างเดียวกันทั้งสิ้น จะอย่างไรก็ตาม หากนำเรื่องเกี่ยวกับความรักในปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทมาใช้ประยุกต์เพื่อการป้องกันความทุกข์จากความรัก คงจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้คนทั้งหลายผู้ซึ่งประสบปัญหาด้านความรักเป็นอย่างยิ่ง

ในปัจจุบัน (๒๕๖๗) ผู้คนทั้งหลายในสังคมมีปัญหาความทุกข์และความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากความรักที่เจือด้วยความใคร่กำหนดยินดีพอใจนี้มาก เมื่อจะพลัดพรากจากกันไม่ว่าจะจากกันด้วยทั้งขณะที่ยังมีชีวิตอยู่หรือจากกันเพราะหมดลมหายใจลง ก็เกิดความทุกข์ระทมใจ ความคับแค้นใจ ความเศร้าโศกเสียใจ ความร่ำไรร่ำพันถึงกัน ซึ่งความทุกข์ระทมใจนี้ก็มีความรัก ความผูกพันเป็นเหตุสำคัญ ความรักที่นำไปสู่ความทุกข์อันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากกันนี้ก็มิได้อยู่หลายฐานะ กล่าวคือ หากเป็นมารดาบิดากับบุตรธิดาก็เป็นความรักความเชื่อใจในฐานะมารดาบิดากับบุตรธิดา หากเป็นปู่ย่าตายายกับหลานก็เป็นความรักความเชื่อใจระหว่างปู่ย่าตายายกับหลาน หากเป็นพี่น้องกันก็เป็นความรักความเชื่อใจระหว่างพี่กับน้อง หากเป็นเพื่อนกันก็เป็นความรักความเชื่อใจในฐานะเป็นเพื่อนกัน หากเป็นคู่รักกันก็เป็นความรักความเชื่อใจในฐานะเป็นคู่รักกัน ซึ่งความรักที่เกิดขึ้นในฐานะเหล่านี้จะมีกำลังมากน้อยและนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้ต่างกัน ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่นำพา

^๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๖๔), หน้า ๑๒๔.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๗๐๗.

จากปัญหาความทุกข์ใจ ความระทมใจ ความเศร้าโศกเสียใจ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ และความคับแค้นใจ และปัญหาความเดือดร้อนอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวนี้ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากความรักความผูกพันเป็นเหตุ ในการดำเนินชีวิตของผู้คนทั้งหลายในสังคมผู้ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะผู้เป็นที่รักต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่จะต้องแสวงหาหนทางสำหรับป้องกันความทุกข์อันมีเหตุมาจากความพลัดพรากจากผู้เป็นที่รักและความผิดหวังกับความรักไม่ไห้สามารถเกิดขึ้นซ้ำได้อีก ด้วยวิถีแห่งการครองรักที่ถูกต้อง มีที่ท่าต่อความรักด้วยความเข้าใจ ตามหนทางในปิยวรรค ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท เพื่อความสุขในการดำเนินชีวิตของผู้คนสืบไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้าง และเนื้อหาของปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
๒. เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้ความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
๓. เพื่อเสนอแนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวทางของปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. **การรวบรวมข้อมูล** ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี มหาจุฬาทศปิฎก ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒ รวมถึงตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความรักที่เป็นภาษาไทย ที่มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. **การจัดหมวดหมู่ข้อมูล** นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมมาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ด้าน คือ ด้านโครงสร้างและเนื้อหา ด้านการเรียนรู้ความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ด้านแนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน

๓.การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (Content Analysis) โดยใช้หลักพุทธศาสตร์และทฤษฎีการเรียนรู้ความรักที่เกี่ยวข้องในการตีความและเชื่อมโยงหลักธรรมต่าง ๆ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปสรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔.การสรุปผลและนำเสนอ การนำเสนอผลการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยสรุปเนื้อหาหลักธรรมและหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวทางการป้องกันความทุกข์จากความรัก พร้อมให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความรักสำหรับนำไปปฏิบัติและศึกษาต่อยอดต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๑.จากการศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้าง และเนื้อหาของปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทสามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้ คือ (๑) คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ถูกปรีวรรตจากคัมภีร์อรรถกถาฉบับภาษาสิงหลซึ่งเป็นฉบับเดิมและถูกแต่งขึ้นโดยพระพุทโธษะชาวอินเดีย ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ เพื่อประกอบพระพุทโธพจน์ มีทั้งหมด ๒๖ วรรค ๓๐๕ เรื่อง ๘ ภาค โดยการจำแนกตามวรรคของพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ซึ่งปิยวรรคก็เป็นวรรคหนึ่งในนั้น (๒) โครงสร้างของเนื้อหาสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ ๑) อาร์มภบท คือ การปรารภเกริ่นนำผู้อ่าน ๒) เล่าเรื่อง ๓) ยกคาถามาแสดง ๔) อธิบายความคาถา ๕) สโมธาน คือ กล่าวสรุปเรื่อง (๓) เนื้อหาของปิยวรรคมีทั้งหมด ๙ เรื่อง แสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักที่เป็นคุณ คือ ๑) เรื่องเด็กจำนวน ๕๐๐ คน^๗ ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักที่เป็นโทษมีจำนวน ๘ เรื่อง คือ ๑) เรื่องนักบวช ๓ รูป^๘ ๒) เรื่องคนมั่งมีบางคน^๙ ๓) เรื่องอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา^{๑๐} ๔) เรื่องสมาชิกราชวงศ์ลิจฉวี^{๑๑} ๕) เรื่อง^{๑๒}

^๗ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๗., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๗๓.

^๘ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๐๗., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๕๙.

^๙ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๐๙., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๓.

^{๑๐} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๑., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๕.

^{๑๑} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๒., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๖.

เด็กชายอนิตติคันธะ^๖ ๖) เรื่องพราหมณ์บางคน^๗ ๗) เรื่องนายนันทิยะ^๘ ๘) เรื่องพระเถระผู้
เป็นพระอนาคามี^๙ ๕

๒. จากการวิเคราะห์การเรียนรู้ความทุกข์ที่เกิดจากรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในปิย
วรรณคดีในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้ คือ

(๑) เรื่องความรักที่เกี่ยวกับผู้คนในวัยเด็ก มีจำนวน ๑ เรื่อง คือ ๑) เรื่องเด็กจำนวน
๕๐๐ คน ประเด็นสำคัญอยู่ที่เด็กแสดงออกถึงความรักและความเคารพที่มีต่อพระมหากัสสป
เถระ ซึ่งเป็นความรักตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าเมตตา เพราะอาศัยความรักและความ
เคารพเด็ก ๆ จึงถวายขนมแก่ท่าน แสดงให้เห็นว่าความรักเช่นนี้เป็นความรักที่หวังจะเป็นผู้ให้
เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้งอกงามขึ้นในจิตใจเด็ก เพื่อจะก่อให้เกิดความสุขและความเจริญแก่ตัวเด็ก
เอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่าด้วยสีสื่อความรัก (The Color Wheel Model of Love)
ของจอห์น ลี (John Lee) ข้อที่ ๔ ที่ว่าด้วยความรักที่ไร้มิติพรหมแดน^๑ เป็นความรักอันทรง
พลังที่หวังจะเป็นผู้ได้ให้และเป็นผู้ทำสิ่งที่ดีแต่ผู้ให้ที่ตนรู้สึกรักเคารพ (Agape) จากเนื้อความ
ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความรักและความเคารพที่บริสุทธิ์ของเด็ก ๆ ที่แม้อาจจะดูไร้เดียงสาใน
สายตาผู้ใหญ่ แต่ก็เป็ความรักและความเคารพที่ก่อตัวขึ้นภายในจิตใจของเด็ก ๆ ด้วยอำนาจ
ของคุณธรรม ความดีหรือความประพฤติน่าเลื่อมใสของพระเถระโดยวิถีธรรมชาติหรือ
สัญชาตญาณของเด็ก เมื่อเด็ก ๆ เห็นท่านแล้วก็เกิดความรักและความเคารพขึ้นในบัดดล พลัง
แห่งความรักและความเคารพซึ่งเกิดขึ้นด้วยสิ่งที่เรียกว่าคุณงาม ความดีมีอำนาจต่อจิตใจของเด็ก
มาก สามารถหล่อหลอมจิตใจของเด็กให้มีความอ่อนโยนนุ่มนวล ทำให้เด็กมีอากัปกริยาที่อ่อน
น้อม พุดจาไพเราะสุภาพ มีวุฒิภาวะความมั่นคงด้านอารมณ์ความรู้สึก ไม่หวั่นไหวต่อความเศร้า
โศกเสียใจง่ายเกินไปเมื่อเทียบกับเด็กที่เจริญเติบโตมาท่ามกลางความรัก ความผูกพันที่ก่อให้เกิด

^๑ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๘.

^๒ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๕., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๗๑.

^๓ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๒๐., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๗๘.

^๔ ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๙., ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๗๖.

^๕ กัลย์สุตา ปานพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, **วิทยานิพนธ์
ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานภูมิศิลป ภาควิชาภูมิศิลป, (คณะศิลปกรรมศาสตร์:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๔-๑๖.**

โทษ นับว่าเป็นความรักที่บริสุทธิ์อีกอย่างหนึ่งที่ควรค่าแก่การที่ผู้ปกครองผู้มีส่วนสำคัญในการเลี้ยงดูเด็กควรอบรมปลูกฝังในตัวเด็ก

(๒) เรื่องความรักที่เกี่ยวกับผู้คนในวัยรุ่น มีจำนวน ๒ เรื่อง คือ ๑) เรื่องเด็กชายอนิตลิกันธะ เป็นการเล่าถึงความเสียใจของเด็กชายคนหนึ่งที่มีมอบความรักให้กับหญิงสาวผู้ซึ่งตนเองยังไม่เคยเห็นหน้ากันเลย แต่เธอดันมาต่วนจากไปเสียก่อนในระหว่างเดินทางมาหาเขา ทำให้เขาทำใจไม่ได้ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีอันเกี่ยวข้องกับความรักของโรเบิร์ต เจฟฟรีย์ สเติร์นเบิร์ก (Robert Jeffrey Sternberg) ข้อที่ ๒ ที่ว่าด้วยความรู้สึกหลงใหล^๑ หากหญิงสาวไม่ได้เสียชีวิตลงเสียก่อนก็จะเป็นเหตุนำสู่การตัดสินใจสร้างสัมพันธ์กันเป็นชีวิตครอบครัวขึ้น ซึ่งก็มีความสอดคล้องกับทฤษฎีข้อที่ ๓ ที่ว่าด้วยการตัดสินใจที่จะผูกพันกัน จากเรื่องราวของเด็กชายอนิตลิกันธะที่ได้ดำเนินความผ่านการวิเคราะห์มานี้ ทำให้เห็นได้ว่าความรักนี้ทำให้วัยรุ่นอยู่ในโลกของจินตนาการ คือ จินตนาการถึงรูปร่างหน้าตาบุคลิกและการใช้ชีวิตร่วมกันกับคนรัก ปรั่งแต่งจิตใจด้วยการละเมอเพื่อฝันจินตนาการเรื่อยไปด้วยความเพลิดเพลิน แม้จะยังไม่ได้ประสบพบเจอหน้ากันก็ตาม สอดคล้องกับในสถานการณ์ปัจจุบันที่วัยรุ่นสร้างสายสัมพันธ์แห่งรักผ่านช่องทางสื่อโซเชียลมีเดียกับคนรัก แม้ที่ยังไม่เคยพบเจอหน้ากันเลย ซึ่งธรรมชาติที่ได้จากการศึกษาเรื่องเด็กชายอนิตลิกันธะนี้ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญคืออย่าได้เศร้าโศกถึงคนรักเลย เพราะนอกจากจะไม่ได้ทำอะไรอะไร ๆ ดีขึ้นมาแล้ว ยังทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตย่ำแย่ลงด้วย ๒) เรื่องนายนันทียะ เป็นเรื่องที่เล่าถึงการคัดเลือกคุณสมบัติคู่ครองของหญิงที่จะเป็นคู่ชีวิต แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนมีเหตุผล ใช้เหตุผลคือคุณงามความดีเป็นตัวชี้วัดความสุขในการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นพื้นฐาน มีความสอดคล้องกับทฤษฎีวิเคราะห์การสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Transactional Analysis Theory) ของอีริก เบิร์น (Eric Berne) ข้อแรก คือ โครงสร้างทางด้านบุคลิกภาพหรือทางด้านสภาวะจิตใจ (Ego State)^๑ ในส่วนของสภาวะอย่างผู้ใหญ่ คือ ความเป็นบุคคลที่มีเหตุผลควบคุมตนเองด้วยความรู้ ความเข้าใจ ไม่ได้ยอมปล่อยให้อารมณ์ความรู้สึกมาบีบบทบาทเหนือการดำเนินชีวิต จากเนื้อความที่ดำเนินมา ย่อมเป็นเครื่องส่องชี้ให้เห็นได้ว่า การจะมีชีวิตคู่

^๑ กัลย์สุตา ปັນพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปะกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์**, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๗-๑๘.

^๑ สนธยา พัสศรี, **การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๔-๗๕.

โดยเฉพาะวัยรุ่นตอนปลายจะต้องเลือกคู่ชีวิตโดยพิจารณาคุณสมบัติคือคุณงามความดีของกัน เป็นสำคัญ เหมือนนายนั้นนทียะที่เลือกคู่ครองที่คุณงามความดี ชีวิตคู่ที่มีคุณงามความดีคอยหล่อเลี้ยงจะได้เจริญไปได้ยาวนาน ทำให้ครอบครัวมีความสุขร่มเย็น แต่แม้จะเลือกกันที่ความดี แต่หากมิได้เรียนรู้ธรรมะเกี่ยวกับความพลัดพรากก็สามารถเกิดโทษได้

(๓) เรื่องความรักที่เกี่ยวกับผู้คนในวัยผู้ใหญ่ มีจำนวน ๕ เรื่อง คือ ๑) เรื่องสมาชิกราชวงศ์ลิจฉวี เป็นการกล่าวถึงการแย่งคนรักกัน เป็นความรักที่ก่อให้เกิดความทุกข์และปัญหา การทะเลาะวิวาทลงมือทำร้ายร่างกายกันเพราะหลงใหลในรูปที่สวยงามของหญิงสาว อยากได้มาเป็นคู่ครอง เมื่อไม่สมหวังก็ลงมือแย่งคนรักกันทำร้ายกัน มีความสอดคล้องกับทฤษฎีของโรเบิร์ต เจฟฟรีย์ สเติร์นเบิร์ก (Robert Jeffrey Sternberg) ข้อที่ ๒ ที่ว่าด้วยความรู้สึกหลงใหล^๑ จากเนื้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความรักใคร่ยินดีพอใจในรูปที่นำใคร่เป็นสาเหตุของการเกิดความอยากได้มาครอบครอง เมื่อไม่สมปรารถนาต้องการก็เกิดความกระทบกระทั่งใจกันแล้วลงมือทำร้ายผู้อื่นได้โดยง่าย แม้ในสังคมไทยในปัจจุบันก็มีกรณีเช่นเรื่องสมาชิกราชวงศ์ลิจฉวีนี้อยู่มากมาย จึงทำให้เห็นการแก่งแย่งคนรักกัน เมื่อไม่สมหวังก็ตัดสินใจก่อปัญหาอาชญากรรมทำร้ายร่างกาย จนถึงว่าฆ่ากันด้วยความอำมหิตอยู่เนือง ๆ ๒) เรื่องนักบวช ๓ รูป เป็นการเล่าถึงความหลงใหล ลูกชายของพ่อแม่ ไม่อยากห่างจากตัวลูก ทำให้ลูกเสียประโยชน์ที่จะพึงได้พึงถึง มีความสอดคล้องกับทฤษฎีของจอห์น ลี (John Lee) ข้อที่ ๖ ที่ว่าด้วยความรักอย่างหลงใหลคลั่งไคล้ (Manai)^๒ คือ พ่อแม่หลงใหลในตัวลูกชายสุดที่รักมากเกินไป ไม่อยากจากกันไปไหน จะต้องเป็นจุดเงาติดตามตัวกันตลอด ความรักเช่นนี้เป็นความรักที่นำผลเสียมาให้ ๓) เรื่องคนมั่งมีบางคน เป็นการกล่าวถึงความทุกข์ใจที่เกิดขึ้นกับคนมั่งมีคนหนึ่งซึ่งสูญเสียลูกชายสุดที่รักไป แสดงให้เห็นว่าความรักที่ทำให้เกิดความทุกข์ใจได้จะต้องมีระดับที่รุนแรงที่เรียกว่าสายสัมพันธ์ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีของจอห์น ลี (John Lee) ข้อที่ ๒ ที่ว่าด้วยความรักที่เป็นสายสัมพันธ์ของ

^๑ กัลย์สุตา ปานพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์**, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๗-๑๘.

^๒ กัลย์สุตา ปานพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์**, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๔-๑๖.

ครอบครัว (Storge)^๒ ซึ่งเปี่ยมไปด้วยความผูกพันและความห่วงใยกันและกัน มีแต่ความรู้สึกอบอุ่นเมื่อได้อยู่ด้วยกัน จากเนื้อความดังกล่าวย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ได้ทราบว่าเป็นธรรมชาติอยู่เองที่พอรวมถึงแม่ด้วยที่ได้อยู่ร่วมกันกับลูกมานาน ได้เฝ้าถนอมเลี้ยงดูตั้งแต่ยังเป็นทารกน้อย จนกระทั่งว่าเติบโตใหญ่มีวิวัฒนาการและพัฒนาการที่เจริญขึ้นโดยลำดับ พอลูกสุดที่รักของตนเสียชีวิตลงหรือด่วนจากไปกะทันหัน จะทำให้ยากที่จะทำใจยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นได้ แต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้พิจารณาให้เห็นว่าสังขารร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีเกิดมาแล้ว ก็มีความดับไปเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะเป็นการดับไปที่ข้าสามารถเตรียมตัวรับมือได้ หรือเป็นการดับไปอย่างกะทันหันไม่สามารถตั้งตัวรับมือได้ทันทีก็ตามที แต่ความจริงนี้ก็ยังคงเป็นความจริงอยู่ตลอดอนันตกาล ไม่มีเปลี่ยนแปลง ๔) เรื่องพระเถระผู้เป็นพระอนาคามี เป็นการกล่าวถึงความทุกข์ที่เกิดจากความรักและความเคารพที่ลูกศิษย์มีต่อพระเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ทำให้ทราบว่าการที่ลูกศิษย์มีความรักถึงขนาดที่ทุกข์ใจเมื่อท่านจากไปเป็นเพราะท่านเป็นผู้เปี่ยมด้วยเมตตาต่อลูกศิษย์ ดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี มีความสอดคล้องกับทฤษฎีของอีริก ฟรอมม์ (Eric Fromm) ข้อแรก คือ การดูแลเอาใจใส่กัน (care)^๓ จากเนื้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผู้คนแม้ว่าจะอยู่ในวัยผู้ใหญ่แล้วก็ตาม แต่เมื่อผู้ที่ตนเคารพนับถือได้จากไปก็มีความเศร้าโศกเสียใจได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ตราบเท่าที่ยังไม่สามารถละความอาลัยเสียได้ ก็ยังสามารถเศร้าโศกเสียใจได้เป็นธรรมดา ถึงในครั้งที่สมเด็จพระบรมศาสดาสด็จดับขันธปรินิพพาน เหล่าภิกษุที่ยังละความรักใคร่กำหนดยินดีพอใจไม่ได้ ก็ยังร้องไห้เศร้าโศกเสียใจถึงพระองค์ ได้พระอนุรุธเถระคอยปลอบโยน ดังความปรากฏรับรองในมหาปรินิพพานสูตร ๕) เรื่องพราหมณ์บางคน เป็นการกล่าวถึงความเสียใจที่เกิดขึ้นกับพราหมณ์คนหนึ่งเหตุเพราะเขาสูญเสียสิ่งที่รักไป คือ ข้าวกล้าที่เขาปลูกไว้เกิดความเสียหาย ได้สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสปลอบโยนและแสดงพระธรรมเทศนาโปรด พระจริยาวัตรของพระองค์ซึ่งนี้มีความสอดคล้องกับทฤษฎีวิเคราะห์การสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Transactional Analysis Theory) ของอีริก

^๒ กัลย์สุตา ปานพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปะกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์**, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๔-๑๖.

^๓ กัลย์สุตา ปานพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปะกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์**, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๑.

เบิร์น (Eric Berne) ข้อที่ ๔ ที่ว่าด้วยการเอาใจใส่ (Stroking)^๒ พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงก็ทรงแสดงด้วยหวังจะปลดปล่อยเขาจากความทุกข์ใจซึ่งประกอบด้วยพระมหากรุณา มีความสอดคล้องกับทฤษฎีภาษาสื่อความรักของแกรรี แชปแมน (Gary Chapman) ข้อแรกที่ว่าด้วยการสื่อถึงความรักด้วยคำพูดสนทนาโอภาปราศรัยด้วยถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน^๒ แต่ความรักของพระองค์ไม่เป็นความรักที่เจือด้วยกิเลส ไม่เป็นทาสของความทุกข์

(๔) เรื่องความรักที่เกี่ยวกับผู้คนวัยชรา มีจำนวน ๑ เรื่อง คือ ๑) เรื่องอุบาสิกาชื่อว่า วิสาขา เป็นการเล่าถึงความทุกข์ที่เกิดกับนางวิสาขาซึ่งได้สูญเสียหลานสาวที่รักชื่อว่าสุทัตตีไป ความรักที่ก่อให้เกิดความทุกข์ได้เมื่อจะต้องพลัดพรากจากกันจะต้องมีกำลังมากถึงขั้นที่เรียกว่า สายสัมพันธ์ ดังนั้น ความรักที่เธอมีต่อหลานสาวนี้จึงมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของจอห์น ลี (John Lee) ข้อที่ ๒ ที่ว่าด้วยความรักที่เป็นสายสัมพันธ์ของครอบครัว (Storge)^๒ ซึ่งเปี่ยมไปด้วยความผูกพันและความห่วงใยกันและกัน จากเนื้อความดังกล่าว ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโดยประจักษ์ว่า ผู้คนในวัยชราที่ได้เลี้ยงดูหลานมาจะมีความรัก ความผูกพันเป็นพิเศษ เป็นสายใยแห่งรักที่อาศัยช่วงเวลาดี ๆ ที่ได้อยู่ร่วมกันมาเนิ่นนานถักทอร้อยเรียงขึ้นจนความรักความผูกพันนี้ยากที่จะคลายออก ขนาดว่านางวิสาขาได้เป็นพระโสดาบันบุคคัล มีจิตใจมุ่งตรงต่อกระแสของพระนิพพานแล้ว เมื่อถึงคราวพลัดพรากจากหลานสาวที่รักไป ยังเกิดความเศร้าโศกเสียใจถึงขนาดที่ต้องเดินทางไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา เพื่อสดับพระธรรมเทศนาปลอมโยนให้คลายจากความเศร้าโศกเสียใจถึงเพียงนี้ เมื่อพิจารณาถึงปุถุชนและกัลยาณชนที่อยู่ในวัยชรา หากจะต้องพลัดพรากจากหลานรักไป ความเศร้าโศกเสียใจจะเกิดขึ้นท่วมทับดวงใจสักเพียงใด ดังนั้นแล้ว พระองค์จึงทรงพร่ำสอนให้เห็นความจริงว่าความรักนี้เองเป็นสาเหตุของความเศร้าโศกเสียใจ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ

^๒ สนธยา พลิสรี, การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๔-๗๕.

^๒ ญัตตาวีมินทร์ พีชทองกลาง, “ความรักหลากหลายมิติ”, สหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๕): ๔๕๓-๔๕๕.

^๒ กัลย์สุตา ปันนพรหม, “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”, วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๔-๑๖.

๓. แนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยต่าง ๆ ในสังคมไทย ปัจจุบันตามแนวทางของปิยวรรคในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้ คือ

(๑) แนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยเด็ก สามารถสรุปเป็นประเด็นความสำคัญได้ว่า วัยเด็กต้องการความรักที่บริสุทธิ์จากพ่อแม่และผู้ปกครอง ดังนั้นจึงจะต้องเลี้ยงดูเขาด้วยความรักความเมตตา นำพาเข้าหาสภาพแวดล้อมที่ดี เช่น วัด สวนสาธารณะ เป็นต้น เพื่อเป็นส่วนช่วยให้จิตใจเบิกบาน อันเป็นส่วนเสริมสร้างความรักให้แบ่งบานได้อย่างแข็งแกร่ง จะต้องปลูกฝังให้เด็กมีความรัก ความอ่อนโยน ต้องให้ความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัยกับเด็ก ต้องแสดงออกต่อเด็กด้วยความอ่อนโยน ใช้คำพูดที่ไพเราะเพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อจิตใจเด็ก ให้รับประทานอาหารเช้าตามหลักโภชนาการ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการของอัลเดอร์เฟอร์ (Alderfer's Modified Needs Hierarchy Theory) ซึ่งมี ๓ ประการ คือ ๑) เด็กมีความต้องการการมีชีวิตอยู่ที่ปลอดภัย อบอุ่น (Existence Needs) ๒) เด็กต้องการความสัมพันธ์ที่ดีและความรักจากพ่อแม่และบุคคลภายในครอบครัว (Relation Need) ๓) เด็กมีความต้องการที่จะเจริญเติบโต (Grown Need)^๒ เมื่อเด็กได้รับความรักที่บริสุทธิ์และการเลี้ยงดูเอาใจใส่อย่างดีจากพ่อแม่และผู้ปกครองก็จะทำให้ความรักของเด็กเปี่ยมด้วยความอ่อนโยน เสียสละ โอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น แทนที่ความรักที่เป็นโทษ เหมือนความรักความเคารพที่เด็กจำนวน ๕๐๐ คนมีต่อพระมหากษัตริย์

(๒) แนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยรุ่น สามารถสรุปเป็นประเด็นความสำคัญได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความรู้สึกรุนแรง ความรักจึงมีความรุนแรงตามด้วย ดังนั้นจึงต้องอาศัยการรู้เท่าทันและรู้จักพิจารณาถึงผลเสียของความรักที่ตนเองลุ่มหลงด้วยสติปัญญา รู้จักสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง ด้วยการฝึกมองโลกในแง่ดีในแง่ของความเข้าใจ และพอใจกับสิ่งที่ดีในชีวิตเพื่อไม่ให้จิตใจจมปรักกับความทุกข์จากความรัก และจะต้องรู้จักควบคุมตนเองเมื่อเผชิญกับปัญหาด้านความรัก ไม่วู่วาม ไม่ใช่อารมณ์นำหน้าเหตุผล ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีด้านปรัชญาการดำเนินชีวิตของเพลโต (Plato) ซึ่งเป็นศิษย์ของโสกราตีส ๓ ประการ คือ ๑) สติปัญญา (Wisdom) ๒) ความเข้มแข็ง (Courage) ๓) การรู้จักที่จะควบคุม

^๒ สนธยา พลศรี, การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๐.

ตนเอง (Self Control)^๒ แต่หากปราศจากการปฏิบัติทฤษฎีดังกล่าวก็จะเกิดความทุกข์ใจกับความ
ความรักเหมือนกันกับเด็กชายอนิตดิคนธะ

(๓) แนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยผู้ใหญ่ สามารถสรุป
เป็นประเด็นความสำคัญได้ว่า ความรักในวัยผู้ใหญ่มีไข่มุ่แต่เฉพาะความรักในบุคคลและสัตว์
เท่านั้น แม้นอกจากนี้ก็ทำให้เกิดความรักจนยึดติดจนนำทุกข์มาให้ได้ ดังนั้น แนวทางที่จะช่วย
ป้องกันความทุกข์จากความรักในสิ่งต่าง ๆ ได้ จะต้องศึกษาเรียนรู้หลักธรรมในพระสูตรต่าง ๆ
ที่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงและดับไปของทุกสิ่งทั้งบุคคลและสิ่งที่เป็นที่รัก โดยให้เข้าใจถึง
ความหมาย หากครอบครองบุคคลและสิ่งใดก็น้อมนำสิ่งที่ได้ศึกษานั้นมาพิจารณาร่วมด้วย หรือ
แม้บุคคลและสิ่งใดได้สูญเสียไปก็น้อมนำสิ่งที่ได้ศึกษานั้นมาพิจารณาร่วมเช่นเดียวกันจนเกิด
ความรู้ ความเข้าใจในสถานการณ์จริง สามารถปล่อยวางลงได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้
อย่างมีความหมายของ Ausubel (Ausubel's Meaningful Learning Theory) ข้อที่ ๑ ที่ว่า
จะต้องเรียนรู้ให้หยั่งทราบถึงความหมาย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (Meaningful Reception
Learning)^๒ เมื่อสามารถเข้าใจความเป็นจริงแล้วปล่อยวางลงได้ก็จะไม่ประสบความทุกข์เหมือน
บุคคลหลาย ๆ คนในเรื่องต่าง ๆ ในปิยวรรคมีเรื่องนักรบ ๓ คน เป็นต้น

(๔) แนวทางการป้องกันความทุกข์ที่เกิดจากความรักของผู้คนวัยชรา สามารถสรุปเป็น
ประเด็นความสำคัญได้ว่า ความรักที่ผู้คนวัยชราได้โดยมากมีให้ลูกหลานเป็นส่วนสำคัญ การที่จะ
สามารถป้องกันความทุกข์ได้ จะต้องพิจารณาว่าทุกคนมีความพลัดพรากจากกันเป็นเรื่องธรรมดา
ไม่เว้นแม้แต่ลูกหลานของตน โดยอาศัยประสบการณ์ความตายที่เกิดกับบุคคลอื่น ๆ ที่ตนได้ไป
เห็นประสบมาทำให้เรียนรู้เมื่อลูกหลานจากตนไป และจะต้องอาศัยการได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมะ
จากพระสูตรต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความเปลี่ยนแปลงและความดับไปของสังขารร่างกาย
มาในระดับหนึ่ง เมื่อถึงคราวพลัดพรากจากกันกับลูกหลานก็น้อมนำหลักธรรมที่ได้ศึกษาเรียนรู้
มามาเป็นฐานความรู้สำหรับพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจตามเป็นจริงจนสามารถปล่อย
วางได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีความรู้ของอิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) ๒
ประการ คือ ๑) การสร้างความรู้ ความเข้าใจโดยอาศัยประสบการณ์การรับรู้เรื่องความตายของ

^๒ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑-๕๓.

^๒ ลักขณา สิริวัฒน์, การรู้คิด Cognition, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๖.

คนอื่น ๆ ที่เคยประสบผ่านมาแล้ว (A Posteriori Knowledge) ๒) ความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากการพิจารณาหลักธรรมที่เกี่ยวกับความไม่เที่ยงแท้แน่นอนและความดับไปของสังขารร่างกายจนเกิดปัญญาขึ้น (A Priori Knowledge)^๒ ๙

บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปความได้ว่า ความรักเป็นธรรมชาติที่เรียกว่าอารมณ์ความรู้สึกรู้สึกภายในใจ เกิดขึ้นภายใต้พื้นฐานของการได้รับการกระทบจากสิ่งที่น่าสนใจและบุคคลที่น่าสนใจ เมื่อจะต้องพลัดพรากจากหรือสิ่งที่รักและบุคคลที่รักไม่เป็นไปตามความปรารถนาต้องการของตน ความทุกข์ใจก็เกิดขึ้น หากไม่สมหวังหรือผิดหวังต่อความรักมาก ไม่สามารถจัดการกับความรู้สึกนั้นได้ ก็จะทำให้มีปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ซึ่งความรักนี้มีทั้งที่เป็นคุณและที่เป็นโทษ สามารถสร้างสรรค์ได้ทั้งสันติสุขและก่อให้เกิดความทุกข์ให้ มีสภาพแวดล้อมทางบุคคลเป็นปัจจัยก่อสร้างความรักแรกเริ่ม และมีการดำรงอาศัยอยู่ร่วมกันและการได้ทำอะไรต่าง ๆ ด้วยกัน อยู่เสมอเป็นประจำเป็นประจำเกี่ยวพันให้ความรักทวีกำลังยิ่งขึ้นจนเป็นความผูกพันอันแน่นแฟ้นแล้วส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลและต่อสังคมส่วนรวมได้อย่างกว้างขวางเมื่อความรักนั้นไม่เป็นไปตามใจหวังต้องการ ในปียวรรคปรากฏเรื่องความรักที่เป็นคุณอยู่ ๑ เรื่องในวัยเด็ก คือ เรื่องเด็ก ๕๐๐ คนที่มีความรักความเคารพต่อพระมหากัสสปเถระโดยอาศัยความปฏิบัติดีของท่าน และความรักที่ก่อให้เกิดโทษมีปรากฏในวัยรุ่น คือ เรื่องเด็กชายอนติถิคันธะ และเรื่องนายนันทียะ ในวัยผู้ใหญ่ คือ เรื่องนักบวช ๓ รูป เรื่องคนมั่งมีบางคน เรื่องพราหมณ์บางคน เรื่องพระเถระผู้เป็นพระอนาคามี เรื่องนายนันทียะ และในวัยชรา คือ เรื่องอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ สามารถเป็นเครื่องสอนใจให้เห็นโทษในความรักจนสามารถเปลี่ยนพลังของความรักในทางร้ายให้กลับกลายเป็นความรักที่หวังเกื้อกูลประโยชน์สุขต่อกันได้ เป็นเหตุให้สังคมสงบสุขสืบไปตราบนาน

อภิปรายผลการวิจัย

^๒ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ เป็นต้นไป, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

จากการศึกษาวิจัยพบว่าในปียวรรคในอรรถกถาธรรมบทแม้ว่าจะมุ่งกล่าวถึงความรักที่เป็นโทษโดยส่วนมาก แต่ก็ยังมีเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงความรักที่เป็นคุณ คือ เรื่องเด็ก ๕๐๐ คน ที่พบพระมหากัสสปเถระก็เกิดความรักความเคารพขึ้น จิตใจอ่อนโยน จึงก้มลงกราบพระเถระด้วยความตั้งใจ อันแสดงออกถึงดัชนีชี้วัดขั้นพื้นฐานว่าความรักที่เป็นคุณสามารถมีผลต่อพัฒนาการทางด้านจิตใจกล่าวคือคุณธรรมจริยธรรมของเด็กได้หากได้รับการปลูกฝังที่ดีจากครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ มณฑกานต์ รอดคล้าย ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของความรักความเข้าใจในครอบครัวต่อคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทย” ผลวิจัยพบว่า ความรักความเข้าใจในครอบครัวมีความสำคัญต่อคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก โดยที่ผู้ปกครองเช่นพ่อแม่จะต้องให้ความรักความดูแลเอาใจใส่เด็กเป็นอย่างดีและต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปในตัวด้วย^๓

ในส่วนของการรักที่ก่อให้เกิดโทษในปียวรรคโดยมากกล่าวถึงความรักที่ทำให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจ เมื่อบุคคลที่รักจากไป เป็นเหตุให้คร่ำครวญร้องไห้ เช่น เรื่องคนมั่งมีบางคนเป็นเหตุให้นอนอดอาหารอยู่ในห้อง เช่น เรื่องเด็กชายอนิติกัณณะ หรือรู้สึกอ้างว้างเมื่ออยู่ห่างบุคคลที่รัก เช่น เรื่องนักบวช ๓ รูป ซึ่งล้วนมีสาเหตุจากความหวังว่าจะได้อยู่กับบุคคลที่รักนาน ๆ แต่ทุกคนในเรื่องล้วนได้พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้คลายทุกข์และแสวงหาหนทางแก้ไขให้จึงสามารถมีกำลังใจขึ้นมาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผ่องศรี คุณารักษ์ ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลการปรึกษารายบุคคลตามทฤษฎีพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมต่อคุณค่าในตนเองของผู้หญิงที่ผิดหวังในความรัก” ผลวิจัยพบว่า ความรักมีทั้งส่วนที่สมหวังและผิดหวัง เมื่อกล่าวถึงส่วนที่ผิดหวังแล้วจะแสดงออกมาเป็นความเศร้าโศกเสียใจ มีการเห็นคุณค่าในตนเองลดลง จิตใจห่อเหี่ยว ซึ่งความผิดหวังล้วนแล้วมาจากการตั้งความหวังว่าจะได้อยู่กับคนรักไปนาน ๆ^๓

ข้อเสนอแนะ

^๓ มณฑกานต์ รอดคล้าย, “อิทธิพลของความรักความเข้าใจในครอบครัวต่อคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทย”, *ดุชนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์*, (วิทยาลัยประชากรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๗.

^๓ ผ่องศรี คุณารักษ์, “ผลการปรึกษารายบุคคลตามทฤษฎีพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมต่อคุณค่าในตนเองของผู้หญิงที่ผิดหวังในความรัก”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา*, (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๒.

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมีดังต่อไปนี้ คือ

๑) หน่วยงาน องค์กร ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชน เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย บริษัท ควรมีจุดตั้งรับและให้คำปรึกษาความทุกข์ใจและปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรักโดยนักจิตวิทยาบำบัดเป็นผู้ช่วยแนะนำ เพราะอาจส่งผลกระทบต่อการเรียนการศึกษาและการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพนำไปสู่ประสิทธิผลได้

๒) วัดซึ่งเป็นสถานที่พึ่งทางด้านจิตใจของสาธารณชนควรมีการเผยแพร่หนทางการครองรักที่ถูกต้องตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาที่จะสามารถช่วยเยียวยาจิตใจผู้คนที่ประสบความทุกข์ใจและปัญหาต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับความพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รักได้เหมือนเมื่อครั้งที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ที่ใต้ตรัสประทานเทศนาสั่งสอนเวไนยนิกรให้เกิดความรู้ความเข้าใจความทุกข์ที่มีต้นเหตุมาจากความรัก ความผูกพัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้มีดังต่อไปนี้ คือ

๑) สามารถนำผลจากการวิจัยไปเป็นข้อมูลให้คำปรึกษาปัญหาด้านความรักแก่ผู้อื่นได้

๒) พ่อแม่และผู้ปกครองสามารถใช้ผลการวิจัยเป็นเครื่องพิจารณาสังเกตพฤติกรรมของเด็กและวัยรุ่นด้านความรักเพื่อให้คำแนะนำตักเตือนได้

๓) ผู้ที่ประสบความทุกข์และปัญหาด้านความรักสามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับเรียนรู้และนำมาปรับใช้สำหรับแก้ไขป้องกันความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นได้

๔) พ่อแม่และผู้ปกครองควรเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนวัยรุ่นด้วยความรักความเมตตา กรุณาตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อให้เด็กเติบโตมาอย่างมีความสุข มีพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจที่ดี

๕) ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอบรมพ่่าสอน เช่น พระภิกษุสามเณร ควรเทศนาพ่่าสอนผู้ที่เข้ารับการอบรมพ่่าสอนโดยชี้ให้เห็นโทษของการครองรักที่ไม่ถูกต้อง และชี้ให้เห็นคุณของการครองรักที่ถูกต้องตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปมีดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) ควรมีการศึกษาว่าสมาธิภาวนาช่วยเยียวยาจิตใจผู้มีปัญหาด้านความรักได้หรือไม่อย่างไร
- ๒) ควรมีการศึกษาว่าลักษณะทางพันธุกรรมมีผลต่อความรักหรือไม่อย่างไร
- ๓) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมว่าเมื่อคนเราประสบความทุกข์จากความรักส่งผลเสียต่อประสาทสมองอย่างไร
- ๔) ควรมีการศึกษาว่าความรักช่วยเสริมสร้างความเจริญเติบโตทางด้าน การประกอบธุรกิจค้าขายอย่างไร
- ๕) ควรมีการศึกษาว่าความรักช่วยเสริมสร้างความสำเร็จต่อการทำงานอย่างไร

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

กัลย์สุดา ปานพรหม. “การออกแบบเรขศิลป์จากทฤษฎีด้านความรัก”. วิทยานิพนธ์

ศิลปะกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาานฤมิตศิลป์ ภาควิชาานฤมิตศิลป์. คณะ

ศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

ญาตาวีมินทร์ พิษทองกลาง. “ความรักหลากมิติ”. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชม

งคลล้านนา, ๒๕๖๕.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม.

กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีเมียม เฮาส์, ๒๕๕๔.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีเมียม เฮาส์, ๒๕๔๙.

ผ่องศรี คุณารักษ์. “ผลการปรักรายบุคคลตามทฤษฎีพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม

ต่อคุณค่าในตนเองของผู้หญิงที่ผิดหวังในความรัก”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์

มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัย

บูรพา, ๒๕๖๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

มนทกานต์ รอดคล้าย. “อิทธิพลของความรักความเข้าใจในครอบครัวต่อคุณธรรมจริยธรรมของ

เด็กและเยาวชนไทย”. ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา

ประชากรศาสตร์. วิทยาลัยประชากรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ลักขณา สิริวัฒน์. การรู้คิด Cognition. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีเมียม เฮาส์, ๒๕๕๘.

สนธยา พลศรี. การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีเมียม

ดี เฮาส์, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์

ครั้งที่ ๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๖๔.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. อัมพ
โรวาท ตติยภาค ประมวลพระธรรมเทศนา พระโอวาท พระสัมโมทนียกถา พระ
คติธรรม สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก. กรุงเทพมหานคร: วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, ๒๕๖๒.

